

Munkaerő-migráció Szlovákiából a 2004-es uniós csatlakozás után*

ZSOLT GÁL

LABOUR MIGRATION FROM SLOVAKIA AFTER THE 2004 ENLARGEMENT OF THE EU

331.556.4(4)

331.55(437.6)

314.74

The European Union. Labour Force Migration. Labour Market. The Host Country. Sending Country.

A szlovákiai munkaerő nagyfokú mobilitással reagált az uniós csatlakozás után adódó külföldi munkavállalási lehetőségekre. A külföldön dolgozó szlovák állampolgárok száma 2004 és 2007 között mintegy százezer fővel emelkedve megközelítőleg negyedmillióra nőtt. Ez nem kevesebbet jelent, minthogy minden tizedik szlovákiai dolgozó külföldön vállalt munkát, és a foglalkoztatottság növekedését csaknem felerészben a határon túlra irányuló munkaerő-migráció okozta. A szlovák munkaerő mobilitása (legalábbis nemzetközi viszonylatban) magasnak bizonyult, a 2004-ben csatlakozott 10 új uniós tagország között a munkaerő-migráció aránya (Lettországgal és Litvániával együtt) a legmagasabb volt. A külföldön dolgozók több mint fele két szomszédos államban (Csehország, Magyarország) vállalt munkát, a migráció 2004 utáni jelentős növekedését azonban főleg az Egyesült Királyságba és Írországba irányuló vándorlás okozta. E célterületeken kívül még a szomszédos Ausztriában, valamint Németországban és Olaszországban dolgozott jelentős számú szlovákiai munkavállaló. A migrációban az ország kevésbé fejlett, magasabb munkanélküliséggel sújtott részeiből való, az átlagosnál fiatalabb munkavállalók vállaltak domináns szerepet. 2008-tól a külföldön dolgozók száma csökken, ez számos okra (Szlovákia gyors gazdasági felzárkózása, a foglalkoztatottság és a bérek lendületes emelkedése, a külföldön dolgozók átmeneti munkavállalásra és hazatérésre vonatkozó szándéka, a szlovák korona jelentős felértékelődése az érintett külföldi valutákhoz – euró, angol font, magyar forint – képest, romló gazdasági helyzet a célországokban) vezethető vissza. Mivel a legfontosabb célpontnak számító uniós tagországokat 2008 második felétől többnyire recesszió sújtja vagy nagyon közel állnak a gazdasági visszaeséshez, ezért valószínűleg folytatódni fog a külföldön dolgozók hazatérése. Ennek a folyamatnak a gyorsasága és mértéke azonban nehezen becsülhető meg.

*A tanulmány a VEGA V-07-079-00 (Az EU új tagállamainak integrációs stratégiái) kutatási projekt támogatásával íródott.

1. A munkaerőpiacok megnyitása az uniós bővítést követően

A munkaerő (az Európai Gazdasági Közösséget megalapító 1957-es római szerződés óta) és az állampolgárok (az Európai Uniót létrehozó 1992-es maastrichti szerződés óta) szabad mozgása az uniós jog egyik alappillére, a négy alapszabadság (a személyek, az áruk, a tőke és a szolgáltatások szabad áramlása) egyike. Az uniós szerződésnek a munkaerő szabad mozgásáról szóló 39. cikke explicite tiltja a többi tagországból ékező munkavállalók vagy családtagjaik diszkriminációját a munkaerőpiacon vagy az adózás és a jóléti juttatások terén az állampolgárság alapján (Horváth 2005, 289). Az Európai Unió 2004-es és 2007-es bővítését megelőzően 2003-ban és 2005-ben aláírt csatlakozási szerződések lehetőséget adtak a tagállamoknak arra, hogy egy három szakaszból álló hétéves periódusban (2 + 3 + 2 év) korlátozzák az új tagállamokból (Málta és Ciprus kivételével) érkező munkavállalók (de nem az egyéni vállalkozók vagy a kölcsönzött munkások) szabad mozgását. A munkaerő szabad mozgását korlátozó ún. átmeneti intézkedések három szakasza a következőképpen alkalmazható (Commission of the European Communities 2008, 2–3):

Az első, kétéves periódusban a tagállamok belátásuk szerint alkalmazhatnak korlátozásokat az új tagállamok munkavállalóival szemben, az Európai Bizottság erről jelentést készít a tanácsnak, hogy az elemezhesse a tapasztalatokat.

A második, hároméves periódusban a tagállamok meghosszabbíthatják a korlátozásokat vagy azok egy részét, de erről még az első periódus vége előtt tájékoztatniuk kell a bizottságot.

Az utolsó, kétéves szakaszban a korlátozásoknak meg kellene szűnniük, csak akkor maradhatnak meg, ha az adott tagállam a munkaerőpiacán lévő komoly zavarról vagy az azt fenyegető veszélyről előre tájékoztatja a bizottságot.

Hét év elteltével, a 2004-ben csatlakozott tagállamok esetében 2011. április 31-ig, Románia és Bulgária esetében 2013. december 31-ig az összes korlátozást meg kell szüntetni.

A 2004-es bővítést követően csak három tagország, az Egyesült Királyság, Írország és Svédország nyitotta meg azonnal a munkaerőpiacát, a többség csak később szüntette meg a korlátozásokat, de négy tagállam még 2008 második felében sem tett így (European Commission 2008, 112). Közülük a Szlovákia szempontjából releváns Németország és Ausztria valószínűleg az átmeneti időszak végéig, 2011-ig fenntartja a korlátozásokat. A csatlakozó országok – a reciprocitás elve alapján – nem alkalmaztak válaszlépéseket a régi tagállamok (a továbbiakban: EU-15 vagy tizenötök) munkavállalóival szemben. A kivétel Magyarország, amely korlátozásokat tart fenn azon államokkal szemben, amelyek nem nyitották meg munkaerőpiacukat állampolgárai előtt. Az új tagországok munkaerőpiacai egymás előtt is nyitottak, a 2004-ben csatlakozott államok közül csak Magyarország és Málta korlátozza a román és a bolgár állampolgárok foglalkoztatását. A tizenötök közül viszont csak Svédország és Finnország nyitotta meg (2008 végéig) munkaerőpiacát a romániai és a bolgár dolgozók előtt.

Fontos megjegyezni, hogy a korlátozásoktól függetlenül az új tagállamok állampolgárait előnyben kell részesíteni az Európai Unión kívülről érkezett dolgozókkal szemben. Az átmeneti korlátozások egyébként többnyire munkavállalási engedély-

hez kötik az új tagállamokból jövőök foglalkoztatását, de ez alól a kötelezettség alól általában fokozatosan számos ágazatot és munkakört (többnyire a hiányszakmákat) vonnak ki kivételként, míg végül teljesen fel nem számolják a korlátozásokat.

1. táblázat. A 2004-ben és 2007-ben csatlakozott új tagállamok munkavállalóinak hozzáférése a „régí” tagállamok (EU-15) munkaerőpiacához 2008 végén

Tagország	Munkavállalók az EU-10/EU-8 (Málta és Ciprus nélkül) tagországaiból	Romániai és bulgáriai (EU-2) munkavállalók
Belgium	Egyszerűsített korlátozások	Egyszerűsített korlátozások
Dánia	Egyszerűsített korlátozások	Egyszerűsített korlátozások
Németország	Egyszerűsített korlátozások*	Egyszerűsített korlátozások*
Írország	Nyitott munkaerőpiac (2004. május 1-jétől)	Korlátozások
Görögország	Nyitott munkaerőpiac (2006. május 1-jétől)	Korlátozások
Spanyolország	Nyitott munkaerőpiac (2006. május 1-jétől)	Korlátozások
Franciaország	Nyitott munkaerőpiac (2008. július 1-jétől)	Egyszerűsített korlátozások
Olaszország	Nyitott munkaerőpiac (2006. július 27-étől)	Egyszerűsített korlátozások
Luxemburg	Nyitott munkaerőpiac (2007. november 1-jétől)	Egyszerűsített korlátozások
Hollandia	Nyitott munkaerőpiac (2007. május 1-jétől)	Korlátozások
Ausztria	Egyszerűsített korlátozások*	Egyszerűsített korlátozások*
Portugália	Nyitott munkaerőpiac (2006. május 1-jétől)	Korlátozások
Finnország	Nyitott munkaerőpiac (2006. május 1-jétől)	Nyitott munkaerőpiac, regisztrációs kötelezettség
Svédország	Nyitott munkaerőpiac (2004. május 1-jétől)	Nyitott munkaerőpiac
Egyesült Királyság	Nyitott munkaerőpiac (2004. május 1-jétől), regisztrációs kötelezettség	Korlátozások

Megjegyzés: *Néhány ágazatban a munkaerő-kölcsönzésre is korlátozások vonatkoznak.

Forrás: Commission of the European Communities 2008, 5

2. A külföldön dolgozók száma és megoszlása a célországok között

A munkaerő-migráció számszerűsítésében számos hazai és külföldi statisztikai adatbázis áll rendelkezésre. Ezek három fő csoportra oszthatók: a statisztikai hivatalok által végzett munkaerő-felmérés (Szlovákiában és a célországokban), a regisztrált külföldi alkalmazottak és vállalkozók számát tartalmazó aktualizált munkaügyi adatbázisok és a külföldi állampolgárok társadalombiztosítási vagy egyéb regisztrációs számait tartalmazó kumulatív jellegű adatbázisok. A tanulmányban mindhárom forrásból származó adatok szerepelnek. Fontos kiemelni, hogy egyik sem tekinthető „tökéletes”, teljesen pontos kimutatásnak, a készítésük jellegétől függően számos hiányosságuk van (amelyekre az alábbiakban rámutatok) – az adatokat mindig ezek figyelembe vételével kellene interpretálni.

2.1. Munkaerő-felmérés

A munkaerő-felmérés (Výberové zisťovanie pracovných síl, a továbbiakban: VZPS; Labour Force Survey, a továbbiakban: LFS) egy reprezentatív minta megkérdezésén alapuló statisztikai adatgyűjtési eljárás, amelynek feladata a népesség alapvető munkaerő-piaci adatainak (gazdasági aktivitás, foglalkoztatottság, munkanélküliség stb.) megbecsülése. Mivel a felmérést az Európai Unió (illetve elődszervezete az EGK) tagállamaiban (1983 óta legalább évente, 2005 óta negyedévente) a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (a továbbiakban: ILO) ajánlásai alapján kidolgozott egysé-

ges módszertan szerint végezték és végzik a statisztikai hivatalok munkatársai, ezért a belőle származó adatok nemzetközi szinten összehasonlíthatók. A felmérés egy (az összlakosság összetételét tükröző) reprezentatív minta megkérdezésével következtet a teljes lakosság gazdasági aktivitását mutató adatokra. Szlovákiában 10 250 háztartás (az összes háztartás hozzávetőleg 0,6 százaléka) alkotja a statisztikusok által megkérdezett reprezentatív mintát, minden véletlenszerűen kiválasztott háztartás 5 negyedéven keresztül vesz részt a felmérésben, minden negyedévben a minta egyötöde cserélődik (ŠÚSR 2004–2008, 86, 88). Az első alkalommal a kérdezőbiztos általában személyesen is felkeresi a kiválasztott háztartást, a továbbiakban többnyire telefonos megkérdezés zajlik, a felmérés sikeressége (a megválaszolt kérdőívek aránya) 95% körül mozog.

A Szlovákiában zajló munkaerő-felmérés során arra is rákérdeznek, hogy dolgozik-e valaki a háztartásból külföldön, és ha igen, melyik országban. A felmérés adatai 2007 utolsó negyedévében mintegy 186 ezer szlovák állampolgár külföldi munkavállalásáról tanúskodnak, ez hozzávetőleg 100 ezer fős növekedést jelent az uniós bővítést megelőző 2003-as év hasonló időszakához képest. A 2008-as adatok már egyértelmű és markáns csökkenésre, a trend megfordulására utalnak. A felmérés tanúsága szerint a külföldön dolgozók csaknem kétharmada három szomszédos országban, Csehországban, Magyarországon és Ausztriában talált állást. Az uniós bővítés után gyors tempóban emelkedett az Egyesült Királyságban és Írországban dolgozók addig viszonylag alacsony száma. Ezen államokon kívül hagyományosan még Német- és Olaszországban dolgozik jelentős számú munkavállaló. A felmérésből az is kiderül, hogy Szlovákia esetében a külföldi munkavállalás szinte kizárólag a többi uniós tagországban történő munkavállalást jelent.

2. táblázat. A foglalkoztatottak és ezen belül a külföldön dolgozók számának alakulása Szlovákiában a munkaerő-felmérés alapján 2003–2008 (ezer főben, az utolsó negyedévre vonatkozó adatok)

	2003*	2004*	2005*	2006*	2007*	2008**
Foglalkoztatottak száma	2 170,6	2 199,8	2 254,7	2 332,7	2 398,3	2 404,8
Ebből külföldön dolgozók	83,9	119,0	136,3	168,8	185,7	165,4
Ezen belül:						
Csehország	48,2	70,1	65,7	70,7	72,9	70,9
Egyesült Királyság	5,5	7,8	17,1	25,5	29,7	20,3
Magyarország	2,7	10,1	13,7	19,6	18,5	17,1
Ausztria	4,0	8,6	10,8	12,3	18,4	17,9
Németország	7,5	8,0	6,0	9,1	10,4	8,5
Írország	0,4	1,4	4,1	8,8	10,5	7,8
Olaszország	3,6	4,1	6,3	6,9	7,9	8,8

Megjegyzés: *utolsó negyedév, **2. negyedév

Forrás: ŠÚSR 2004–2008

A szakértők egybehangzó értékelése szerint a munkaerő-felmérés – számos okból kifolyólag – alulértékeli a külföldön dolgozó szlovák állampolgárok számát. Ezt figyelembe véve a külföldön dolgozók tényleges száma a migrációs hullám 2007 végi tetőzésekor valójában 240-260 ezer fő körül mozoghatott. A cseh munkaügyi hivatalok nyilvántartásában például 2007 végén csaknem 110 ezer szlovák állampolgár szerepelt (lásd a 3. táblázatot), miközben a hazai munkaerő-felmérés „csak” 73 ez-

ret mutatott ki. Miloslav Bahna szociológus, a Szlovák Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetének munkatársa arra hívja fel a figyelmet, hogy a felmérés – tekintettel annak háztartásokat megkérdőző jellegére – nem fedi le azokat a háztartásokat, amelyek valamennyi tagja külföldön tartózkodik a felmérés időpontjában (Bahna 2008). Főleg a szüleiktől már külön élő, egyedülálló fiatalokból vagy fiatal párokból (élettársak vagy házasok) álló háztartásokról lehet szó.

Bahna szerint annak is nagyobb a valószínűsége, hogy a szomszéd országokban dolgozó és oda naponta vagy hetente ingázó dolgozók találkoznak a kérdezőbiztosokkal. Ezért a felmérés valószínűleg kevésbé becsüli alul a szomszédos országokban dolgozók számát. Boris Divinský migrációs szakértő, a Nemzetközi Migrációs Szervezet (a továbbiakban: IOM) munkatársa további okokat említ: a szlovákiai hozzátartozóik valószínűleg eltitkolják a kérdezőbiztosok előtt azon munkavállalók jó részét, akik illegálisan dolgoznak külföldön és/vagy Szlovákiában olyan szociális juttatásokban részesülnek, amelyekre nem lennének jogosultak (Divinský 2007, 109). Emellett az állami hivatalokkal szemben táplált hagyományos bizalmatlanság is szerepet játszhat, és természetesen nem szabad megfeledkezni a statisztikai hibahatáról, a mintavételi eljárás során keletkező esetleges hibákról.

Mindezen korlátok ellenére a munkaerő-felmérés fontos adatforrás. Ha a külföldön dolgozók abszolút számát hajlamos is legalább mintegy 20-25%-kal alulértékelni, a migrációban résztvevők korcsoportok, nemek, iskolai végzettség, származási régió, célország szerinti megoszlását és a vándorlási folyamatokat jól tükrözi.

A munkaerő-felmérés az EU valamennyi tagállamában negyedévente lezajlik, és a célországokban is igyekeznek számba venni az ott tartózkodó és dolgozó külföldi állampolgárokat, így a szlovákokat is. Érdemes ezért egy pillantást vetni az uniós szintű adatokra. Az Európai Bizottságnak az uniós bővítést követő szabad munkaerőmozgásról szóló 2008-as (az unió statisztikai hivatalának, az Eurostatnak az összesített adataira támaszkodó) jelentése szerint 2007-ben az aktív korú (15–64 év közötti) szlovák népesség 2,7%-a tartózkodott valamelyik más tagállamban (Commission of the European Communities 2008, 8). Ez mindössze 105 ezer főnek felel meg, ami jóval kevesebb a szlovák munkaerő-felmérés adatainál. A célországok összesített munkaerő-felmérésének adatai a szlovákiaiaknál is sokkal pontatlanabbak, ami számos okra vezethető vissza (European Commission 2008, 103):

1. A munkaerő-felmérés csak azokat a migránsokat veszi számba, akik legalább egy éve az adott országban tartózkodnak vagy legalább ennyi időt szándékoznak ott eltölteni, így nem terjed ki a szezonális munkásokra vagy a rövid távra kikölcsönzött munkaerőre. Emellett a fogadó országban eltarthat egy ideig, amíg a reprezentatív minta összetétele igazodik a lakosság összetételében a migráció miatt bekövetkező változásokhoz, ezért a friss bevándorlók számbavételénél némi fáziskésés jelentkezhet.

2. A munkaerő-felmérés nem fedi le a kollektív háztartásokat (azaz a szállókat, munkásszállókat). Feltételezhető, hogy elsősorban a friss bevándorlók a hazai lakosságnál vagy a régebbi migránsoknál valamivel nagyobb arányban élnek ilyen háztartásokban, így a felmérésben némileg alulreprezentáltak lesznek.

3. A megválaszolatlan kérdőívek aránya általában magasabb a külföldi állampolgárok esetében, ez főleg a bevándorlók magasabb mobilitásának (gyakoribb lakhelyváltogatás), nyelvtudásbeli problémáinak és egy részük illegális (tartózkodási és/vagy munkavállalási) státusának következménye.

4. A külföldiekről szóló adatok annál kevésbé megbízhatóak, minél kisebb az arányuk az összlakosságon belül. Ha a (bizonyos országból) jövő külföldiek csak az összlakosság töredékét alkotják, akkor a reprezentatív mintába csak pár vagy pár tucat háztartás fog bekerülni, így a minta nem elég nagy, hogy statisztikailag megbízható adatokat szolgáltatson. A szlovákiai lakosok/munkavállalók Csehország kivételével valamennyi célországban csak az össznépeesség/foglalkoztatottak töredékét alkotják, így a külföldi munkaerő-felmérések adatai nem jelentenek számunkra releváns támpontot.

A fogadó országok statisztikáiban az EU-8/EU-10 állampolgárai gyakran egy csoportként szerepelnek. Az Egyesült Királyságban a munkaerő-felmérés (LFS) 2007 utolsó negyedévében 482 ezer foglalkoztatottat talált a nyolcak országaiból, számuk 2004 második és 2008 első negyedéve között 76 ezerről 510 ezerre ugrott (Office for National Statistics 2008, 29). Írországban a háztartások hasonló felmérése (Quarterly National Household Survey) 2007 harmadik negyedévében 165,7 ezer dolgozót talált az EU 12 új tagállamából, a következő év hasonló időszakában pedig 160 ezret (Central Statistics Office 2008, 25).

2.2. Aktualizált munkaügyi statisztikák

A befogadó országokban a külföldi munkásoknak és vállalkozóknak rendszerint munkavállalási engedélyre, ill. regisztrációra van szüksége. Néhány tagország rendszeresen aktualizált adatbázissal rendelkezik az adott időszakban (hónapban, negyedévben) a területén tartózkodó, aktív munkavállalási vagy vállalkozói engedéllyel, ill. regisztrációval rendelkező külföldiekről. E tagállamok közül szlovák szempontból elsősorban kettő, Csehország és Magyarország fontos, tekintettel a területükön dolgozó nagyszámú szlovák állampolgárra.

Csehország hagyományosan a szlovák munkaerő-migráció legjelentősebb célállomása. A közös állam 70 éves hagyományát, a gyakorlatilag nem létező nyelvi különbségeket, az elhelyezkedési lehetőségekben és a bérekben meglévő szignifikáns különbségeket és a jó közlekedési összeköttetést figyelembe véve ez nem is meglepő. A cseh munkaügyi hivatalok nyilvántartása szerint a külföldi munkások száma már a kilencvenes években magasnak volt mondható, 2002 óta azonban újabb lendületet növekedésnek indult. 2007 végén a külföldi dolgozók (alkalmazottak és vállalkozók) száma meghaladta a 300 ezret (ez az összes foglalkoztatott mintegy 6 százaléka, a poszt-socialista tagállamok között példátlanul magas arány). A legnagyobb csoportot, a külföldi dolgozók mintegy egyharmadát hagyományosan a szlovákiai munkavállalók alkotják. Az utóbbi években azonban gyorsabban nőtt az ukrainai vagy lengyel munkavállalók aránya, miközben a mongol, a moldáviai, a bolgár és a román állampolgárok száma drámai mértékben megugrott.

3. táblázat. A Csehországban dolgozó külföldi alkalmazottak és magánvállalkozók a munkaügyi hivatalok nyilvántartása szerint (1998–2007)

	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Külföldiek vállalkozási engedéllyel állampolgárság szerint									
Összesen	44 201	61 340	64 000	60 532	62 293	65 219	67 246	65 722	68 787
Vietnami	15 454	19 307	20 403	20 081	20 964	22 046	22 620	22 910	24 437
Ukrainai	9 800	21 402	21 590	19 047	18 752	19 486	21 135	21 325	21 927
Szlovákiai	6 017	6 670	7 051	7 175	8 123	8 757	8 719	8 282	8 684
A munkaügyi hivatalokban nyilvántartott külföldi alkalmazottak állampolgárság szerint									
Összesen	111 247	103 647	103 652	101 179	105 738	107 984	151 736	185 075	240 242
Szlovákiai	61 320	63 567	63 555	56 558	58 053	59 818	75 297	91 355	101 233
Ukrainai	19 255	15 753	17 473	19 958	22 489	22 399	40 060	46 155	61 592
Lengyel	9 941	7 679	6 661	7 338	7 403	8 882	12 635	17 149	23 642
Mongóliai	942	660	976	1 185	1 388	1 585	1 800	2 814	6 897
Moldáviai	2 074	1 446	1 377	1 412	1 509	1 483	2 710	3 369	5 503
Bulgáriai	2 721	1 523	1 863	1 985	1 792	1 651	1 732	1 953	5 393
Romániai	1 066	908	764	724	689	590	929	1 240	4 313
A Csehországban foglalkoztatott külföldiek (vállalkozók és alkalmazottak együtt)									
Együtt	155 448	164 987	167 652	161 711	168 031	173 203	218 982	250 797	309 027

Forrás: Český statistický úřad 2008

Csehország mellett az ezredforduló után Magyarországon is jelentősen nőtt az ott dolgozó szlovák állampolgárok száma, de nagyságrendekkel kisebb maradt a nyugati szomszédunknál tapasztalhoz képest. Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat adatai szerint 2007. december 31-én 18 219 szlovák állampolgárságú munkavállaló rendelkezett érvényes regisztrációval Magyarországon (Állami Foglalkoztatási Szolgálat 2008, 6). A munkaerőpiacát a 2004-es bővítés után a magyar munkavállalók előtt megnyitó országok állampolgáraitól (a reciprocitás elve alapján) a magyar jogszabályok csak regisztrációt követeltek meg. A 2007 végén különböző jogcímenek Magyarországon dolgozó 59 454 külföldi közül a román állampolgárok (21 118) után és az ukránok (7994) előtt a szlovákiaiak a második legnagyobb csoportot alkották, a külföldi munkavállalók 80%-át a három szomszédos országból jövők tették ki (Állami Foglalkoztatási Szolgálat 2008, 6).

Bár az aktualizált engedélyeket és regisztrációkat tartalmazó adatbázisok a munkaerő-felmérésnél jóval pontosabban mutatják a külföldön dolgozók számát, van azonban néhány hiányosságuk. A munkáltatók a törvényi kötelezettség ellenére elmulasztják bejelenteni külföldi dolgozóikat az illetékes hivatal felé. Ennek a mulasztásnak a leggyakoribb oka az illegális foglalkoztatás lehet. Amennyiben a feketemunka elterjedt egy országban, a nyilvántartásban szereplők száma jelentősen elmaradhat a külföldi munkavállalók valós számától. A Csehországban vagy Magyarországon dolgozó szlovák állampolgárok körében valószínűleg nem különösebben magas az illegális foglalkoztatás. Csehországban nem elterjedt a feketemunka, Magyarországon már inkább, de a szlovákiai munkavállalók nagy része olyan szektorokban (nem a mezőgazdaságban vagy az építőiparban) és cégeknél (multinacionális nagyvállalatok) dolgozik, ahol nem jellemző. Déli szomszédunknál viszont további problémát jelent a munkaerő-kölcsönzés elterjedt gyakorlata. Számos szlovákiai munkavállalót szlovák cégek kölcsönöznek ki a magyarországi vállalatokhoz. Ezek hivatalosan az őket kikölcsönző szlovák cégek alkalmazottai, így a magyarországi nyilvántartásban nem szerepelnek. Azt, hogy déli szomszédunknál a nyilvántartás jelentősen alulbecsülte a valójában ott dolgozó szlovák állampolgárok számát, jól jelzi,

hogy sok esetben a szlovákiai munkaerő-felmérés is pár ezer fővel több Magyarországon dolgozó lakost mutatott ki (2007 első negyedévében például 21 800 főt). Az ott dolgozó szlovák állampolgárok száma ezért 2007-ben inkább 24-29 ezer fő között mozoghatott.

2.3. Kumulatív regisztrációs adatbázisok

A külföldi munkavállalóknak a fogadó országokban adózási, társadalombiztosítási, statisztikai-nyilvántartási és egyéb indokokból regisztrálniuk kell magukat. Az Egyesült Királyságban például a 2004-ben az unióhoz csatlakozott 8 kelet-közép-európai ország állampolgárainak regisztrációért kell folyamodniuk (Workers Registration Scheme, a továbbiakban: WRS) és nemzeti társadalombiztosítási számot (National Insurance Number, a továbbiakban: NINo) kell igényelniük, Írországból a külföldi munkavállalóknak (is) közszolgálati személyi számra (Personal Public Service Number, a továbbiakban: PPS Number) van szükségük. A brit és az ír adatbázisokkal az a legnagyobb gond, hogy a fent leírt cseh vagy magyar nyilvántartásokkal ellentétben kumulatív jellegűek. A brit hatóságok nem követelik meg a szigetországot elhagyó külföldi munkavállalóktól, hogy kijelentkezzenek a regisztrációs adatbázisból, az egyszer kiadott biztosítási számok a továbbiakban is érvényesek. A kumulatív adatbázisok így nem adnak képet az országban aktuálisan tartózkodó külföldi dolgozóról, az összes regisztrált számát tartalmazzák, azokét is, akik időközben már elhagyták a fogadó országokat. A 2004-es bővítést követően, az idő teltével így egyre nőtt a különbség a brit és ír földön ténylegesen tartózkodó, az új tagállamokból származó munkavállalók és a nyilvántartásokban szereplők között. Mindezen hiányosságok ellenére a kumulatív statisztikák fontos információkat szolgáltatnak a külföldi munkavállalók származási ország, életkor, nem, gazdasági ágazat, jövedelem, régiók stb. szerinti megoszlásáról, ahogy a munkaerő-migráció nagyságrendjéről, a mobilitás intenzitásáról is.

A bővítés 2004. május elsejei időpontja és 2008. szeptember vége között az Egyesült Királyságban csaknem 900 ezer, a 8 új kelet-közép-európai tagállamból érkezett munkavállalót regisztráltak a hatóságok. Közülük mintegy 94 ezer fő, az összes munkavállaló 10,5%-a volt szlovák állampolgár.

4. táblázat. Az Egyesült Királyságban regisztrált (WRS) munkavállalók a 2004-ben csatlakozott 8 új kelet-közép-európai tagállamból (2004. május–2008. szeptember)

	Csehország	Észtország	Magyarország	Lettország	Litvánia	Lengyelország	Szlovákia	Összesen
2004	8 255	1 860	3 620	8 670	19 270	71 025	13 020	125 880
2005	10 575	2 560	6 355	12 955	22 990	127 325	22 035	204 965
2006	8 345	1 475	7 060	9 490	17 065	162 490	21 750	227 865
2007	7 510	965	8 875	6 285	14 260	150 255	22 450	210 795
2008*	1 735	205	2 620	1 445	2 755	32 325	5 440	46 575
2008**	1 840	245	2 770	1 745	3 080	28 465	5 385	43 595
2008***	1 535	185	2 340	1 535	2 545	22 610	4 100	34 895
2008****	5 110	635	7 730	4 725	8 380	83 400	14 925	125 220
Összesen	39 795	7 495	33 640	42 125	81 965	594 495	94 180	894 724
Részarány	4,5%	0,8%	3,8%	4,7%	9,2%	66,4%	10,5%	100%

Megjegyzés: Málta és Ciprus állampolgárai számára már a 2004-es bővítés előtt is nyitva volt a brit munkaerőpiac. Az Egyesült Királyságban regisztrált szlovén állampolgárok (akiknek száma az egész időszakban az ezer főt sem éri el) nem szerepelnek külön oszlopban, az összesített adatokban azonban az ő számuk is szerepel. *1. negyedév, **2. negyedév, ***3. negyedév, ****1–3. negyedév összesen

Forrás: Home Office UK Border Agency 2008. *Accession Monitoring Report. A8 Countries May 2004 – September 2008*, 9; saját számítások.

Nemzeti társadalombiztosítási számot (NINo) 2004 áprilisa és 2008 március vége között 2 millió 537 ezer külföldi állampolgár kapott az Egyesült Királyságban, ebből 1 millió 43 ezer volt az EU-8 országok állampolgára, ezen belül valamivel több mint 97 ezer volt szlovák állampolgár (Department for Work and Pensions 2008, 11). Ez a rövidebb időszak ellenére néhány ezerrel több, mint a regisztrált dolgozók száma. A különbség azzal magyarázható, hogy az egyéni vállalkozóknak nem kell regisztrálniuk magukat, biztosítási számra viszont szükségük van. A szlovák állampolgárok aránya az új tagállamok biztosítási számmal rendelkező lakosai között (9,3%) nagyon hasonló a regisztrált dolgozók közötti arányhoz.

Írországban a bővítéstől 2007 októberéig az EU-10 országcsoport 420 ezer állampolgára kapott közszolgálati személyi számot (PPS Number), a legtöbben Lengyelországból (255 661; 60,9%) érkeztek, majd Litvánia (55 780; 13,3%), Szlovákia (32 019; 7,6%) és Lettország (27 187; 6,5%) következett a sorban (Department of Social and Family Affairs 2007).

A következő táblázat a fent ismertetett adatokra támaszkodva próbálja megbecsülni a külföldön, ill. ezen belül a legfontosabb célországokban dolgozó szlovák állampolgárok számát 2007 második felében. A különböző adatsorokból arra lehet következtetni, hogy a külföldön dolgozók együttes száma negyedmillió körül mozgott az adott időszakban.

5. táblázat. A külföldön dolgozó szlovák állampolgárok becsült száma 2007 végén

Célszország	Adatok	Az adatok típusa	Időszak
Csehország	101 233	A cseh munkaügyi hivatalok által nyilvántartott alkalmazottak	2007. 12. 31.
	8 684	A munkaügyi hivatalok által nyilvántartott magánvállalkozók	2007. 12. 31.
	109 927	A nyilvántartott alkalmazottak és magánvállalkozók együtt	2007. 12. 31.
	72 900	A Szlovák Statisztikai Hivatal munkaerő-felmérése alapján	2007*
Egyesült Királyság	94 180	A brit belügyminisztérium által regisztrált (Worker Registration Scheme) munkavállalók, kumulatív adat	2004. 5. 1 – 2008. 9. 30.
	97 210	A nemzeti biztosítási számmal (NINo) rendelkező munkavállalók és magánvállalkozók a National Insurance Recording System kumulatív adatbázisában	2004. április–2008. április
	29 700	A Szlovák Statisztikai Hivatal munkaerő-felmérése alapján	2007*
	44 826	Foglalkoztatottak a brit munkaerő-felmérés (Labor Force Survey) alapján (az EU-8 országaiból érkezett dolgozók teljes száma szorozva a szlovák állampolgárok arányával a biztosítási számok /NINo/ tulajdonosai között)	2007*
Magyarország	18 219	Érvényes regisztrációk az Állami Foglalkoztatási Szolgálatnál	2007. 12. 31.
	18 500	A Szlovák Statisztikai Hivatal munkaerő-felmérése alapján	2007*
Írország	32 019	A közszolgáltatási személyi számmal (Personal Public Service Number - PPS Number) rendelkező szlovák állampolgárok kumulatív száma	2004. október–2007. október
	12 593	A foglalkoztatottak száma az ír statisztikai hivatal felmérése (Quarterly National Household Survey) alapján (az EU-12 állampolgárainak teljes száma szorozva a szlovákiaiak arányával a személyi számmal – PPS – rendelkezők között)	2007**
	10 500	A Szlovák Statisztikai Hivatal munkaerő-felmérése alapján	2007*
Ausztria	8 400	A foglalkoztatottak az osztrák statisztikai hivatal felmérése (Mikrozensus) szerint (1)	2007
	13 700	Az összes állampolgár az osztrák statisztikai hivatal felmérése (Mikrozensus) szerint (2)	2007
	18 400	A Szlovák Statisztikai Hivatal munkaerő-felmérése alapján	2007*
Németország	6 926	Szociális biztosítási számmal rendelkezők a szövetségi munkaügyi hivatal (Bundesagentur für Arbeit) nyilvántartásában (3)	2007. 6. 30.
	10 400	A Szlovák Statisztikai Hivatal munkaerő-felmérése alapján	2007*
	24 458	Az összes regisztrált szlovák állampolgár (Ausländerzentralregister – AZR) (4)	2007. 12. 31.
Olaszország	7 900	A Szlovák Statisztikai Hivatal munkaerő-felmérése alapján	2007*
Spanyolország	6 192	Tartózkodási engedéllyel rendelkező szlovák állampolgárok (5)	2007. 12. 31.
Egyéb államok	17 400	A Szlovák Statisztikai Hivatal munkaerő-felmérése alapján	2007*
Összesen külföldön	185 700	A Szlovák Statisztikai Hivatal munkaerő-felmérése alapján	2007*
	220 000–230 000	A külföldön foglalkoztatott szlovák állampolgárok – Boris Divinský migrációs szakértő becése az EURES portáljának adatai alapján***	2006 vége
	240 000–260 000	A külföldön foglalkoztatott szlovák állampolgárok – a szerző becése	2007*

Megjegyzés: *4. negyedév, **3. negyedév, ***Eures – az Európai Gazdasági Közösségen, ill. Svájcban belül a munkaközvetítésre és a munkaerő szabad mozgásának megkönnyítésére szánt rendszer. Lásd Divinský 2007, 119–120.

A fenti szövegben nem szereplő statisztikai források: (1, 2) Statistik Austria 2008, 49, 84; (3) Statistisches Bundesamt 2008/b, 90; (4) Statistisches Bundesamt 2008/a, 25; (5) Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales 2008, 12.

3. A migráció jellege, jövőbeli kilátások

Az uniós bővítést követő migráció intenzitása a fogadó országok szempontjából alacsony volt, az új tagországból érkező lakosok csak töredéknyi arányt képviseltek az összlakosságon belül. Ráadásul túlnyomó többségük átmeneti munkavállalás céljával érkezett az EU-15 államaiba. Nagymértékben elterelődtek viszont a migrációs célpontok Németország és Ausztria irányából az Egyesült Királyság és Írország felé. A migráció fő mozgatórugója a nagyobb jövedelem elérése, a legjelentősebb húzóhatást a nagy munkaerő-kereslet jelentette, ezért a vándorlás főleg a kevésbé fejlett új tagországból a foglalkoztatás gyors növekedésével jellemezhető államokba irányult. A migrációban résztvevők túlnyomó többsége fiatal, 35 év alatti, az egyedülálló vagy függő családtagok nélküli fiatal háztartások domináltak. A migrációs hullám 2007 végén érte el a csúcspontját, számos tényező együttes hatása miatt Szlovákia és általában az új tagországok külföldön dolgozó állampolgárainak a száma azóta csökken, ez a folyamat 2008 végétől várhatóan felerősödik.

3.1. A migráció intenzitása – fogadó és kibocsátó országok

A tizenötök komoly aggodalmakat tápláltak a 2004-es bővítés várható következményeivel kapcsolatban, a lakosság jelentős része tartott a keleti irányból várható tömeges migrációtól, ami munkahelyeik elvesztéséhez, ill. országuk szociális ellátórendszerének túlterheléséhez vezethet. Jórészt ezzel magyarázható, hogy a régi tagországok közül csak három nyitotta meg a bővítéskor munkaerőpiacát, a többiek várakozó álláspontra helyezkedtek, és csak később, fokozatosan szüntették meg a korlátozásokat (kivéve a már említett 4 tagállamot, amely 2008 végéig sem számolta fel a korlátokat). Pár év tapasztalatait elemezve nyilvánvaló, hogy az aggodalmak túlzottak voltak, a bővítést nem követte a hírhedt lengyel vízvezeték-szerelő által megtestesített keleti munkavállalók inváziója, és különösen nem a szociális rendszeren élésködni kívánók hada. Az Eurostat összesített munkaerő-felmérésekből származó adatai azt mutatják, hogy az EU-15 területén tartózkodó EU-10 állampolgárok száma a bővítést megelőző 2003-as 923 ezerről megközelítőleg 1,1 millióval emelkedve 2007-re valamivel meghaladta a kétmillió főt (Commission of the European Communities 2008, 18). Így mindössze az összlakosság fél százalékát tették ki, de arányuk a legtöbb tagországban ennél is alacsonyabb volt, egyedül Írországban volt viszonylag magas (5,8%) és az Egyesült Királyságban, Ausztriában (1,1%), valamint Németországban (0,7%) releváns (Commission of the European Communities 2008, 19). Bár a munkaerő-felmérés adatait bizonyos fenntartásokkal kell kezelni, az új tagországból jött lakosok akkor is csak a népesség töredékét alkotnák, ha az adatokat ötven vagy akár hetven százalékkal is megemelnénk. A tizenötök országaiban 2007-ben jóval több külföldi volt a többi régi tagállamból (6,65 millió, 1,7%), és nagyságrendekkel több az unión kívüli harmadik országokból (17,32 millió, 4,5%), a tíz új tagország állampolgárai csak Írországban voltak többségben a külföldiek között (Commission of the European Communities 2008). Románia és Bulgária állampolgárainak száma az EU-15 területén (1,85 millió, 0,5%) már a két ország csatlakozásának évében (2007) megközelítette a tízek országaiból jövők számát, holott lakosságuk kevesebb mint a fele az EU-10 országcsoporthoz. A

2004-es bővítés utáni migráció tehát a résztvevők számát és a fogadó országokon belüli arányát tekintve korántsem nevezhető nagy intenzitásúnak.

A bővítést követően markáns változás következett be a vándorlás irányában. 2004 előtt az EU-8 külföldön tartózkodó állampolgárainak 60%-a Németországban és Ausztriában élt, 2004 után a migráció több mint 70%-a az Egyesült Királyságba és Írországra irányult. Romániából és Bulgáriából (de főként az előbbiből) az ezredforduló óta hagyományosan Spanyolország és Olaszország szívtá fel az EU-ba távozók mintegy 80%-át. A 2004-ben és a 2007-ben csatlakozott országokból (EU-12) kiinduló rövid távú migráció (négy évnél rövidebb idejű tartózkodás a fogadó államokban) csaknem egyharmada (32%) az Egyesült Királyságba, további 18%-a Spanyolországba, 10%-a Írországra irányult (European Commission 2008, 118).

A valós migrációs folyamatok gyakran nincsenek összhangban azzal, amit a munkaerő-piaci szabályozás alapján várnánk, anomáliák egész sora figyelhető meg. A munkaerőpiacát már a 2004-es bővítés kezdetén megnyitó Svédországba az EU-10-ből kevesebben érkeztek, mint a máig korlátozásokat alkalmazó Ausztriába, a kevesebb mint feleannyi lakosú (a munkaerőpiacot szintén a csatlakozáskor megnyitó) Írországra viszont ötször annyian voltak 2007-ben, mint a Skandináv országban. A Románia és Bulgária polgárai számára a munkaerőpiacát egyedülként megnyitó Svédország és Finnország nem vonzott jelentősebb számú lakost a két balkáni országból, Spanyolországba és Olaszországba viszont százezerrel áramlottak már évekkel a csatlakozás előtt. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a munkaerő iránti kereslet jóval fontosabb tényező a migrációs hullámok előidézésében, mint a munkaerőpiachoz való hozzáférés adminisztratív szabályozása. Aligha véletlen, hogy a legtöbb migráns épp Írországra, Spanyolországba és az Egyesült Királyságba érkezett, ezekben az országokban nőtt a legnagyobb mértékben és a leggyorsabban a foglalkoztatottság és ezzel együtt a munkaerő (beleértve a külföldit is) iránti kereslet.

6. táblázat. A foglalkoztatottak száma a migráció néhány célországában 1995–2007 (teljes foglalkoztatottság a munkaerő-felmérés alapján ezer főben)

	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Egyesült Királyság	25 811	27 477	30 419	30 714	31 109	31 323	31 547
Írország	1 285	1 696	1 814	1 870	1 958	2 042	2 116
Spanyolország	13 569	16 412	17 878	18 510	19 264	19 985	20 614
Ausztria	3 918	4 122	4 140	4 146	4 180	4 228	4 320
Németország	37 603	39 145	38 724	38 883	38 846	39 089	39 737
Franciaország	22 694	24 332	24 950	24 977	25 089	25 296	25 593
Olaszország	21 841	22 930	24 150	24 256	24 396	24 882	25 165
Svédország	4 103	4 264	4 368	4 337	4 349	4 422	4 521

Forrás: European Commission – Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities 2007/2008. *Employment in Europe 2007/2008*. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.

A foglalkoztatottság növekedése és a munkaerő-piaci kereslet mellett fontos szerepe lehet a fogadó országban beszélt nyelvnek is. Az új tagállamokban többnyire az angol a legelterjedtebb és leginkább oktatott és beszélt idegen nyelv, ez részben megmagyarázhatja az Egyesült Királyság és Írország népszerűségét, ahogy a lanyhább érdeklődést is például Svédország vagy Hollandia iránt. Az sem véletlen, hogy a román migráció túlnyomórészt, két rokon (újlatin) nyelvű tagállamba, Spanyol- és Olaszországba irányult.

További tényező a javuló közlekedés, a fapados légitársaságok elterjedésével a légiközlekedés tömegesen elérhető és megfizethető opcióvá vált, ami nagyban megkönnyítette a távolabbi államokba való kiutazást, ill. hazajövetelt, és így az ottani munkavállalást.

A kibocsátó országok szemszögéből nézve a migráció intenzitása már jóval nagyobb volt, de itt is rendkívül nagy eltérések vannak a tagállamok között. Szlovákiában a legmagasabbak közé tartozik a külföldre távozók aránya, jóval meghaladja a cseh vagy a magyar szintet, és leginkább a lett, a litván és a lengyel mutatókra hasonlít, de jelentősen elmarad a Romániában tapasztalt méretektől. Ez utóbbiból becslések szerint a teljes lakosság egytizede távozott külföldre, ezzel szemben Szlovákiából a foglalkoztatottak egytizede dolgozott külföldön, ez az összlakosság-nak „csak” 4,6%-a. A tapasztalat azt mutatja, hogy nagy általánosságban a migráció intenzitása a származási ország fejlettségével és életszínvonalával fordított arányban növekszik. Jó példaként szolgálhat a 2004-es bővítés után a vándorlás legfontosabb célpontjává váló Egyesült Királyság. A brit nemzeti bank 2007-es tanulmányában a szerzők a legnagyobb (negatív) korrelációt ($-8,23$) a kivándorlók aránya és az egy főre jutó bruttó nemzeti termék között találták (Blanchflower–Saleheen–Shadforth 2007, 4–5). Az Egyesült Királyságban a bővítés időpontja és 2006 szeptembere között regisztrált (WRS) munkavállalók aránya a származási ország lakosságához képest Litvánia (1,6%), Lettország (1,25%), Szlovákia (0,92%) és Lengyelország (0,79%) esetében, azaz a legkevésbé fejlett országokban volt a legnagyobb, míg a csatlakozók között legmagasabb egy főre jutó jövedelemmel rendelkező Szlovéniában marginális (0,02%), az őt követő Csehországban pedig jóval kisebb (0,24%) volt (Blanchflower – Saleheen – Shadforth 2007). Más szavakkal fogalmazva: a kevésbé fejlett Szlovákiából 2006 szeptemberéig csaknem minden századik lakos Nagy-Britanniába utazott, ahol munkavállalás céljával regisztrációért folyamodott, míg a leggazdagabb csatlakozó országból, Szlovéniából szinte senki sem ment el. A gazdasági fejlettség és jövedelem (ami az egy főre jutó nemzeti termék, jövedelem, az átlagbérek stb. segítségével jól mérhető) kulcsszerepéről tanúskodik a 2007-ben csatlakozott, még a balti és a visegrádi államokhoz képest is kevésbé fejlett Románia és Bulgária esete, ahol még nagyobb volt a kifelé irányuló migráció aránya. Magyarország kilóg a fent felvázolt képből, bár a 2004-es csatlakozáskor fejlettségi szintje elmaradt Csehországtól és meghaladta Szlovákiáét (időközben, 2007-ben a gyorsabban növekvő Szlovákia le is előzte déli szomszédját), az Egyesült Királyságba mégis a szlovákoknál jóval kevesebb magyar állampolgár regisztráltatta magát munkavállalás céljából, és 2007-ig a csehek regisztrációinak a száma is meghaladta a magyar szintet (lásd a 4. táblázatot). Ezek az anomáliák valószínűleg olyan további tényezőkkel magyarázhatók, amelyek szintén befolyásolják a külföldre irányuló migrációt.

Ilyen tényező pl. a jóléti juttatások és szolgáltatások mértéke a származási országban. Magyarországon a jóléti ellátás mértéke (munkanélküli és szociális segélyek, gyes, gyed, nyugdíjak, lakásépítési támogatás) magasabb volt, mint például Szlovákiában, ahol a 2002-ben hivatalba lépő második Dzurinda-kormány alaposan megnyirbálta a segélyek nagyságát és megszigorította az odaítélés feltételeit is. A segélyekből való létfenntartás (amely gyakran a feketemunkából szerzett jövedelemmel párosul) ezért realisabb alternatíva maradt a külföldi munkavállalással szemben.

A szlovákok mobilitása, kivándorlási hajlandósága hagyományosan magasabb volt a történelem folyamán. Ez kimutatható például a 20. század elején lezajlott nagy (főleg Amerikába irányuló) kivándorlási hullám idején. A szlovák anyanyelvűek aránya a történelmi Magyarország területén (Horvátország-Szlavónia nélkül) 1900-ban 11,9% 1910-ben 10,7% volt, az 1899 és 1913 között kivándoroltaknak viszont 25%-át alkották (Szarka 1999, 311). A migráció a szocializmus évtizedeiben is intenzívebb volt, csak ezúttal a behatárolt lehetőségek (vasfüggöny) miatt jórészt az egyetlen lehetséges célpont, Csehország felé irányult.

A lakosság demográfiai, korcsoportok szerinti összetételében meglévő különbségek is szerepet játszhatnak. Magyarországon alacsonyabb a fiatal korosztályok aránya, mint Szlovákiában, (vagyis a társadalom elöregedettebb) márpedig a kivándorlók túlnyomó többségét épp a 18–35/40 év közöttiek teszik ki. 2006-ban a 15–24 éves korosztály összlakosságán belüli aránya Magyarországon 12,9%, Szlovákiában 15,9% volt, a 25–49 éveseké pedig 35,8%, ill. 38% volt (Eurostat 2008a, 27).

Ezeknek a tényezőknek a vizsgálata további, mélyebb kutatást igényel. Bár jelentős szerepet játszhatnak, a migráció intenzitását meghatározó legfontosabb tényező mégiscsak a gazdasági fejlettségben, életszínvonalban és jövedelmekben meglévő lemaradás mértéke marad. A Nagy-Britanniába irányuló magyar munkaerő-migráció legfrissebb adatai is ezt támasztják alá. A 2008 szeptemberét megelőző egy évben az Egyesült Királyságban regisztrációért (WRS) folyamodó magyar állampolgárok száma 20%-kal emelkedett az előző év azonos időszakához képest, miközben az összes többi új tagország lakosaié csökkent (Home Office UK Border Agency 2008, 8). Nyilvánvaló az összefüggés a magyarországi gazdasági nehézségekkel, amelyek az érintett időszakban éles kontrasztban voltak a többi új tagország gyors felzárkózásával.

3.2. A migrációban résztvevő munkavállalók összetétele

Már az uniós bővítés idején egy sor közvélemény-kutatás jelezte a szlovákiai lakosság viszonylag magas migrációs hajlandóságát, néhány felmérésben a megkérdezettek mintegy harmada válaszolt úgy, hogy már foglalkozott a külföldre költözés gondolatával (Divinský 2007, 103–108). A felmérések alapján arra lehetett következtetni, hogy elsősorban a fiatalabb korosztály átmeneti, munkavállalás céljából történő kiköltözésére lehet számítani, aminek elsődleges motivációja a magasabb elérhető jövedelem. A migrációról rendelkezésre álló adatok igazolták e feltételezéseket. A szlovák statisztikai hivatal munkaerő-felmérése szerint 2007 utolsó negyedében a külföldön dolgozó 185,7 ezer szlovák állampolgárból a legnagyobb csoportot a 25–34 évesek alkották (79,6 ezer fő, 42,9%), őket követték a 15–24 évesek (42,9 ezer, 23,1%) és a 35 és 44 év közöttiek (30,5 ezer, 16,4%), a 45 év felettiek aránya csak 17,6% volt (ŠÚSR 2004–2008, 60). A külföldön dolgozók kétharmada tehát 35 év alatti, ezt erősítik meg a fogadó országok statisztikái is, sőt a 2004 utáni migrációs hullám fő célpontjaiban még fiatalabb a korösszetétel. Az Egyesült Királyságban például a 2004 májusa és 2008 szeptembere között regisztrált 895 ezer, az EU-8 országaiból érkező munkavállaló 81%-a 18–35 év közötti volt (18–24, 44%; 25–34, 38%), további 11% 35 és 44 év közötti, és mindössze 7,5% volt 45 év feletti. A regisztráltak mindössze 8%-ának volt (átlagosan 1,5) függő hozzátartozója (Home Office UK Border Agency 2008, 10–11). Valószínű, hogy a Nagy-

Britanniában és Írországban munkát vállalók az átlagosnál is fiatalabbak (itt szerepet játszik az angol nyelv valamilyen szintű ismerete is), míg a valamivel idősebbek felülreprezentáltak a hagyományos célpontnak számító Csehországban és néhány más országon (Magyarország, Ausztria) belül. Ez egyrészt a nyelvismerettel, másrészt a földrajzi közelséggel magyarázható – az idősebbek, családos emberek számára elfogadhatóbb a napi ingázás vagy akár a sűrűbb intenzitású rendszeres hazatérés. Az Eurostat egész unióra kiterjedő összesített munkaerő-felmérésének adatai szerint az EU-10 mobil lakosainak (a 2007 előtti négy évben más országba költözőknek) 80%-a 35 évnél fiatalabb, a 24–35 évesek aránya 52% volt (European Commission 2008, 128).

A külföldön dolgozó szlovák állampolgárok regionális összetétele igazodik a fent felvázolt nemzetközi trendhez: a migráció intenzitása fordítottan arányos a gazdasági fejlettséggel és a jövedelmek nagyságával. A munkaerő-migrációban résztvevők többsége az ország kevésbé fejlett, nagyobb munkanélküliséggel sújtott régióiból származik. A statisztikai hivatal munkaerő-felmérése szerint 2007 utolsó negyedévében a külföldön dolgozó 185,7 ezer szlovák állampolgárból 51,8 ezer (28%) az Eperjesi, 35,3 ezer (19%) a Nyitrai, 21,4 ezer (11,5%) a Kassai, 20,5 ezer (11%) pedig a Zsolnai kerületből volt (ŠÚSR 2004–2008, 60). Az ország fejlettebb régióiból jóval kisebb volt a migráció (Trencsényi kerület: 15,8 ezer, 8,5%; Nagyszombati kerület: 10,4 ezer, 5,6%), a legkevesebben pedig a legfejlettebb és a leggazdagabb pozsonyi régióból (5,2 ezer, 2,8%) vállaltak külföldön munkát (ŠÚSR 2004–2008, 60). A regionális összetétel tehát igazodott a Szlovákiában tapasztalható nyugat-keleti (és részben észak-déli) fejlettségbeli különbségekhez. Emellett a szomszédos országok viszonylatában, a földrajzi közelség miatt voltak jelentős eltérések. A Zsolnai kerületből az átlagosnál többen (16 ezren) dolgoztak Csehországban, a Nyitraiból Magyarországon (13,5 ezer). Ez utóbbi esetben főleg a Komáromi, az Érsekújvári és részben a Lévai járás jórészt magyar nemzetiségű, többségében napon-ta ingázó munkavállalóiról volt szó.

Ami a külföldön dolgozók iskolai végzettségét illeti, 2007 végén a munkaerő-felmérés szerint 15,6 ezren (8,4%) felsőfokú, 87,9 ezren (47,3%) érettségivel végző középfokú, 73,7 ezren (39,7%) érettségi nélküli középfokú és mindössze 8,4 ezren (4,5%) alacsony végzettséggel rendelkeztek (ŠÚSR 2004–2008, 60). A célszágok legtöbbszörében, különösen az Egyesült Királyságban jelentős egyenlőtlenségek figyelhetők meg a migránsok képzettsége és az általuk betöltött munkakörök típusa között. A szakirodalom az „agyelszívás” (brain drain) alapján „agypazarlásnak” (brain waste) nevezte el azt a jelenséget, amikor a viszonylag magasán képzett munkaerővel sokkal kisebb kvalifikációt igénylő állásokat töltenek be. Ennek oka lehet a nem kielégítő nyelvtudás, a végzettség különbözőségéből és elismeréséből adódó problémák vagy egyszerűen az, hogy mely szektorokban van elég szabad állás és kereslet a külföldi munkavállalók iránt (is), esetleg a külföldiekkel szembeni (burrkolt) diszkrimináció. A magasabb végzettségűek alacsonyabb képesítést igénylő munkahelyeken való alkalmazásának elterjedt gyakorlata néhány célszágban részben megmagyarázhatja a migráció átmeneti jellegét.

Az Eurostat egységesített adatai szerint az EU-10 kevesebb mint négy éve külföldön (a többi uniós tagállamban) tartózkodó, munkaképes korú lakosai között enyhe többségben vannak a férfiak (57%) a nőkkel (43%) szemben (European Commission 2008, 128). Szlovákiában ezzel szemben a munkaerő-felmérés adatai rendre

markáns férfitolbbséget mutatnak ki a külföldön dolgozók között nagyjából kétharmad-egyharmad arányban (ŠÚSR 2004-2008, 60). Ezt némileg tompíthatja a nők valószínűsíthető magasabb részvétele a feketegazdaságban (főleg az idősek és a fiatalok ápolása, felügyelete és a háztartási munkák terén), amely feltételezhetően jó részt rejtve marad a munkaerő-felmérés során.

A közvélemény-kutatások többsége szerint az új tagországok lakosainak túlnyomó többsége csak átmenetileg kíván a fogadó országban dolgozni, nem akar ott maradni és tartósan letelepedni. Az Egyesült Királyságban 2007 októberétől 2008 szeptemberéig regisztrációért folyamodó 176 ezer EU-8 állampolgár 62%-a úgy nyilatkozott, hogy kevesebb mint 3 hónapig kíván ott dolgozni, és csak 7% mondta azt, hogy 2 évnél tovább (Home Office UK Border Agency 2008, 16). A válaszok őszintesége persze erősen megkérdőjelezhető, és az sem mellékes, hogy a kérelmezők 23%-a nem tudta megsaccolni tartózkodásának hosszát, a külföldön dolgozók fokozatos hazaáramlása azonban tény. Ha tovább maradtak is, mint ahogy tervezték, több százezer kelet-közép-európai dolgozó már hazatért Nagy-Britanniából és Írországból. A brit hatóságok a bővítés kezdetétől 2008 március végéig több mint egymillió nemzeti társadalombiztosítási számot (NINo) adtak ki az EU-8 munkavállalóinak, 2008 első negyedében a brit munkaerő-felmérés azonban csak 510 ezer főnyi dolgozót mutatott ki közülük a szigetországban (Office for National Statistics 2008, 29). Leegyszerűsítve egymillióan mentek ki (legálisan) munkát vállalni az Egyesült Királyságba és közülük 2008 elejére félmillióan már hazatértek. Ha feltételezzük is, hogy a brit munkaerő-felmérés alulértékeli a külföldiek számát és ezért az adatokat felkeresítjük mondjuk 25-30%-kal, akkor is százezres nagyságrendű a visszavándorlás csekély négy év alatt. Írországból hasonló a helyzet: 2004 májusa és 2007 decembere között csaknem 418 ezer biztosítási számot (PPSN) osztottak ki a tizek állampolgárainak, miközben aktuális létszámuk 160 ezerrel emelkedett – a többiek időközben hazatértek (Commission of the European Communities 2008, 121). Egy 743 külföldön dolgozó szlovák állampolgár megkérdezésén alapuló felmérés 2007-ben szintén az átmeneti munkavállalás előnyben részesítésére mutatott rá. A megkérdezettek 34,8%-a legfeljebb még egy évig, 28,2%-uk 1-3 évig, 18,5% pedig három évnél tovább szándékozott külföldön maradni, a maradék 18,5% tartósan külföldön akart letelepedni (Hanzelová et al. 2008, 55). Az elhatározásuk természetesen nagyban függ attól, hogy mennyiben teljesülnek céljaik. Ugyanez a kutatás rámutatott, hogy a külföldön dolgozók mintegy felének (48%) fő célja a pénzkeresés, 16,8% a hazai munkalehetőségek hiányára hivatkozott és csak 10,3% jelölte meg fő okként az idegennyelvtudás tökéletesítését, 8,3% szeretett volna Szlovákián kívül élni, míg 7,2% az idegenben élő társát követte (Hanzelová et al. 2008, 50). Az unió valamennyi országára kiterjedő Eurobarometer közvélemény-kutatás 2007-ben szintén megerősítette, hogy a 12 új tagállam polgárait elsősorban a jobb kereseti lehetőségek és az elérhető életszínvonal motiválja a vándorlásra (European Commission 2008, 122–123). Az új tagországok megkérdezett állampolgárainak csaknem fele a háztartás nagyobb jövedelme, több mint 30%-a kedvezőbb munkakörülmények, majdnem negyede a jobb lakásvizonyok miatt döntene a migráció mellett (a válaszolók három lehetőségét is megjelölhettek).

3.3. Jelenlegi tendenciák, jövőbeli kilátások

A külföldön dolgozó szlovák állampolgárok száma 2007 végétől csökken és valószínű, hogy ez a folyamat 2008 második felében erősödni fog. A munkaerő-migráció lecsengését több tényező együttes hatása váltotta ki (Pollard et al. 2008, 48–52). A legfontosabb Szlovákia gyors gazdasági felzárkózása, a jövedelmek emelkedése, a munkanélküliség gyors csökkenése, és a szlovák korona ezzel párhuzamos jelentős erősödése az érintett külföldi valutákhoz képest, valamint a fő célországok gazdasági stagnálása, amely 2008 második felétől több helyen gyorsan növekvő munkanélküliséggel párosuló recesszióba csapott át. Emellett természetesen az is szerepet játszott, hogy a többség eleve átmenetinek szánta a külföldi munkavállalást, és figyelembe kell venni egy demográfiai tényezőt is: a migráció potenciális bázisát adó fiatal korosztályok összlétszáma Szlovákiában (is) csökkenőben van, mivel az 1980-as évek elejétől fokozatosan csökkent a születések száma.

A külföldön dolgozó szlovák állampolgárok száma a statisztikai hivatal munkaerő-felmérése szerint 2008 első felében mintegy 20 ezer fővel csökkent, ez azonban nem akasztotta meg a foglalkoztatottság lendületes növekedését. 2008 harmadik negyedében a foglalkoztatottak száma már elérte a 2 millió 473 ezer főt, tehát háromnegyed év alatt 75 ezer fővel nőtt, miközben a külföldi foglalkoztatottság 20 ezerrel visszaesett, ezért a hazai munkaerőpiacon valójában 95 ezer új állásnak kellett létrejönni (ŠÚSR 2008). A munkanélküliség csökkenése is folytatódott, az állás nélküliek száma 244 ezerre, arányuk 9%-ra csökkent. Míg 2004 eleje és 2007 vége között a külföldön dolgozók száma 100 ezer fővel nőtt, s ez a foglalkoztatottság növekedésének csaknem felét tette ki, addig 2008-ban a külföldi munkavállalás nem segített, hanem rontott a foglalkoztatási statisztikákon. A munkaerő-piaci helyzet látványos javulása a szlovák gazdaság gyors fejlődésének és felzárkózásának csak egyik aspektusa volt. Az egy főre jutó nemzeti termék vásárlóerő-paritáson számolva 2000 és 2007 között az EU-27 átlagának 50,2%-áról 68,5%-ára emelkedett, és 2009-ben hetvenöt százalékra nőhet (Eurostat 2008c). Hasonlóan dinamikusan nőttek a reálbérek is, a külföldön és otthon elérhető jövedelem közötti szakadék jelentősen csökkent.

A külföldi keresetek hazai értékét alaposan lepasszította a korona fokozatos erősödése a migrációs célországok valutáihoz (euró, angol font, magyar forint) képest. Márpedig – figyelembe véve a külföldön dolgozók túlnyomó többségének hazatérési szándékát – a külföldi valuták szlovákiai értéke, vásárlóereje kulcsfontosságú a kint dolgozók számára. Az euró például 1999 és 2008 között több mint 30%-kal gyengült a koronához képest. Egy 1000 eurós kereset 1999-ben még több mint 43 ezer koronát ért, 2008-ban már alig 30 ezret, ráadásul időközben a szlovákiai árszínvonal az EU-27 átlagának 40,5%-áról 63%-ra emelkedett (Eurostat 2008c).

1. grafikon. A szlovák korona euróhoz viszonyított árfolyama 1999. január 1–2008. december 15.

Megjegyzés: Napi árfolyam közép-európai idő szerint 14 óra 15 perckor. Szlovákia 2009. január 1-jétől bevezette az eurót, a konverziós árfolyam: 1 euró = 30,126 szlovák korona.

Forrás: European Central Bank 2008. *Statistical Data Warehouse - ECB reference exchange rate, Slovak koruna/Euro, 2:15 pm. (C.E.T.)*

Az eurónál is nagyobb mértékben erősödött a szlovák korona néhány más európai valutához képest, ezek közül a külföldi keresetek szempontjából az angol font és a magyar forint érdemel említést. Az ezredfordulót követő években a font árfolyama még 70 korona körül mozgott, 2008 végére azonban már alig ért többet az eurónál, 31-32 koronát adtak érte. A magyar forint gyengülése a koronához képest nem volt ennyire látványos, azonban ennek legalább akkora (ha nem nagyobb) következményei lehetnek a szlovák állampolgárok magyarországi munkavállalására nézve, mint a font szánkózásának az angliaiakra. A déli szomszédunknál tapasztalható bérszínvonal ugyanis már az oda irányuló munkaerő-migráció (jórészt napi ingázás) felfutásakor (2003–2004) sem volt jóval magasabb a szlovákiaiánál (éles ellentétben a brit fizetésekkel). A dolgozókat inkább a földrajzi közelségben meglévő csak viszonylag jól fizetett állások vonzották a jelentős munkanélküliséggel jellemezhető délnyugat-szlovákiai, jórészt magyarok lakta járásokból.

2. grafikon. A szlovák korona angol fonthoz viszonyított árfolyama 1999. január 1–2008. december 15.

Forrás: Zoznam.sk 2008a.

3. grafikon. A szlovák korona magyar forinthez (100 HUF) viszonyított árfolyama 1999. január 1–2008. december 15.

Forrás: Zoznam.sk 2008b.

A fő migrációs célországok gazdasági helyzete 2007 vége óta romlik, 2008 második felétől ezek a folyamatok felgyorsultak, s a válság 2009 folyamán várhatóan tovább mélyül. A problémák már 2007 második felében megkezdődtek Nyugat-Európa legjelentősebb ingatlanlufijaival rendelkező országaiban (Spanyolország, Írország, Egyesült Királyság), ahol az építőipari tevékenység látványos hanyatlásnak indult. Mivel a legtöbb új tagországból származó munkavállalót fogadó államokról volt szó, és az építőiparban jelentős volt az ő munkavállalásuk, már ez a hanyatlás is érzékenyen érintette a külföldi munkaerőt. 2008 második felében a világgazdaságot alapjaiban megrengető globális pénzügyi válság kialakulása és átgyűrűzése a többi ágazatba a legtöbb nyugati országot recesszióba vagy annak a szélére sodor-

ta. A munkanélküliség gyors tempóban emelkedett, 2007 és 2008 októbere között az állástalanok aránya Írorszáiban 4,7%-ról 7,1%-ra ugrott, Spanyolországban 8,5%-ról 12,8%-ra emelkedett (s ezzel az ibériai ország átvette Szlovákiától a legnagyobb munkanélküliséggel rendelkező uniós tagország nem éppen dicső pozícióját), de az EU-15 átlagában is 7,3%-ról 7,7%-ra nőtt (Eurostat 2008b, 3). És ez még csak a kezdet, valamennyi prognózis azt valószínűsíti, hogy 2009-ben egyetlen nyugat-európai gazdaság (de Magyarország sem) fogja elkerülni a recessziót, és tovább növekszik majd a munkanélküliség. Ez a többi fent felsorolt tényezővel együtt valószínűleg felgyorsítja a szlovákiai munkavállalók 2008 eleje óta zajló hazaáramlását. Nehéz azonban megjósolni, hogy a külföldön dolgozók pontosan hogyan reagálnak a fogadó országban és várhatóan Szlovákiában is növekvő párhuzamos munkanélküliségre. (Az erősen exportorientált szlovák gazdaság aligha kerülheti el a növekedés lefékeződést és a nagyobb munkanélküliséget a fő exportpiacokat sújtó recesszió idején.) Az állásukat elvesztők hazatérését az EU-12 országaiba fékezheti a legtöbb nyugati államban havi 800 euró körül mozgó munkanélküli-segélyek nagysága (ehhez még lakás- és családtámogatási segélyek is járhatnak), amely megközelíti, sőt meg is haladhatja a származási országban remélhető potenciális bér nagyságát (a segélyekről nem is beszélve). A hosszabb ideje legálisan külföldön dolgozók már jórészt jogosultak a szociális ellátás teljes skálájára (az Egyesült Királyságban 12 hónap, Írorszáiban 24 hónap folyamatos munkavállalás a feltétel). Ők munkanélküliség esetén is a fogadó országban maradhatnak (legalábbis a segély időtartamának lejártáig) egy új állás megszerzésének reményében, ez tompíthatja a hazaáramlás felgyorsulását.

A külföldön dolgozók hazatérése mindenestre már megindult, ezt nem csak a szlovákiai munkaerő-felmérés adatai jelzik, hanem a fogadó országok statisztikái is. Nagy-Britanniában 2007 harmadik negyedéve óta folyamatosan csökken az EU-8 államaiból érkező dolgozók regisztrációs (WRS) kérelmeinek a száma, hasonló a helyzet Írorszáiban is a személyi közszolgáltatási számok (PPSN) igénylésével (European Commission 2008, 119; Home Office UK Border Agency 2008, 4).

4. Összegzés

Az Európai Unió 2004-es bővítését követően az új tagállamokból a régiekbe irányuló migráció a fogadó országok szempontjából alacsony intenzitású maradt. A tizenötök országaiban az új tagállamok ott tartózkodó/dolgozó lakosai csak az összlakosság/foglalkoztatottak töredékét alkották és Írország kivételével a külföldiek között is kisebbségben voltak. Az új tagállamok állampolgárainak aránya csak Írorszáiban volt jelentősnek mondható, továbbá az Egyesült Királyságban, Ausztriában és Németországban ért el releváns szintet.

2004 előtt a migráció jórészt Németországba és Ausztriába irányult, a bővítés után azonban az Egyesült Királyság és Írország fogadta be az újonnan érkezők több mint kétharmadát. A 2007-ben csatlakozott országokból a migráció 80%-a Spanyolországba és Olaszországba irányult.

A migrációs hullámban résztvevők túlnyomó többsége átmeneti munkavállalás céljából hagyta el hazáját, főleg a külföldön elérhető magasabb jövedelem miatt. Ebből következik, hogy a dolgozók többsége a kevésbé fejlett, alacsonyabb életszínvo-

nallal rendelkező országokból (Litvánia, Lettország, Lengyelország, Szlovákia és a 2007-ben csatlakozók) a gyorsan növekvő foglalkoztatottsággal és ezért jelentős munkaerő iránti kereslettel jellemezhető államokba (Írország, Spanyolország, Egyesült Királyság) áramlott.

Tekintettel a migráció intenzitására és jellegére, a bővítést megelőző, a keletről érkező munkavállalók tömeges áradatától való félelmek (legalábbis uniós szinten) megalapozatlannak bizonyultak.

Szlovákia lakosai magas mobilitással reagáltak a bővítés után adódó külföldi munkavállalási lehetőségekre, a migráció intenzitása a 2004-ben csatlakozott országok között a legmagasabbak közé tartozott, jóval meghaladta a cseh és a magyar szintet, leginkább a litván, a lett és a lengyel mértékhez hasonlítható, de jóval elmaradt a 2007-ben csatlakozott országokétól.

A migrációs hullám tetőzésekor, 2007 második felében megközelítőleg negyedmillió szlovák állampolgár (az összes foglalkoztatott egytizede) dolgozott külföldön. 2004 és 2007 között a foglalkoztatottság növekedését csaknem felerészben a mintegy 100 ezer fővel növekvő külföldi munkavállalás okozta.

A legtöbb külföldön dolgozó Csehországban vállalt munkát, majd Nagy-Britannia, Magyarország és Ausztria következett. Ezen kívül Németországban, Írországban és Olaszországban dolgozott még jelentősebb számú szlovákiai munkavállaló.

A külföldre távozók túlnyomó többsége fiatal, 35 év alatti lakos, akik jórészt az ország kevésbé fejlett, nagyobb munkanélküliséggel sújtott régióiból származnak. A fejlettebb nyugat-szlovákiai térségből jóval kisebb az elvándorlás, a legfejlettebb pozsonyi régió esetében minimális.

A külföldön dolgozók száma 2008 eleje óta csökken, ezt tanúsítják a hazai és a külföldi statisztikák is. A migrációs hullám lecsengése több tényező együttes hatásának a következménye. A legfontosabb Szlovákia gyors gazdasági felzárkózása és a szlovák korona ezzel párhuzamos jelentős erősödése az érintett külföldi valutákhoz (angol font, euró, magyar forint) képest, amely a külföldön elérhető jövedelem szlovákiai vásárlóereje és a hazai bérek közötti különbségek jelentős csökkenéséhez vezetett. Emellett szerepet játszik a folyamatban a fő célországok gazdasági stagnálása, amely 2008 második felétől több helyen gyorsan növekvő munkanélküliséggel párosuló recesszióba csapott át, és az sem mellékes, hogy a többség eleve átmenetinek szánta a külföldi munkavállalást. Figyelembe kell venni egy demográfiai tényezőt is: a migráció potenciális bázisát adó fiatal korosztályok összlétszáma Szlovákiában (is) csökkenőben van.

A fent vázolt tényezők erősödése 2008 végén valószínűleg felgyorsítja és intenzívebbé teszi a hazaáramlási folyamatot, kérdéses azonban, hogy a szlovák gazdasági növekedés 2009-ben várható gyors lefékezésének és a munkanélküliség növekedésének milyen hatása lesz.

Felhasznált irodalom

- Állami Foglalkoztatási Szolgálat 2008. *Külföldi munkavállalók Magyarországon. Általános tudnivalók.* http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=stat_kulf_munkavall_mo-on.
- Bahna, Miloslav 2008. *Pracovná migrácia zo Slovenska v kontexte vstupu Slovenska do EÚ.* Előadás a „MigraValue” projekt keretében rendezett szemináriumon. Pozsony, Olasz–Szlovák Kereskedelmi Kamara, 2008. május 22.

- Blanchflower, David G. – Saleheen, Jumana – Shadforth, Chris 2007. *The Impact of the Recent Migration from Eastern Europe on the UK Economy*. London, Bank of England. <http://www.bankofengland.co.uk/publications/speeches/2007/speech297.pdf>.
- Central Statistics Office 2008. *Quarterly National Household Survey. Quarter 3 2008*. http://www.cso.ie/releasespublications/documents/labour_market/current/qnhs.pdf.
- Český statistický úřad 2008. *Cizinci v ČR: Zaměstnanost*. http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_zamestnanost.
- Commission of the European Communities 2008. *The impact of free movement of workers in the context of EU enlargement*. Brussels.
- Department for Work and Pensions 2008. *National Insurance Number Allocations to Adult Overseas Nationals Entering the UK 2007/08*. http://www.dwp.gov.uk/asd/asd1/tabtools/nino_allocations_0708.pdf.
- Department of Social and Family Affairs 2007. *PPSN Statistics for the 10 EU Accession States*. <http://www.welfare.ie/topics/ppsn/ppsstat.html#euten040506>.
- Divinský, Boris 2007. *Labor market – migration nexus in Slovakia: time to act in a comprehensive way*. Bratislava, International Organization for Migration.
- ECB – European Central Bank 2008. *Statistical Data Warehouse – ECB reference exchange rate, Slovak koruna/Euro, 2:15 pm. (C.E.T.)*. <http://sdw.ecb.europa.eu/browseChart.do?DATASET=0&CURRENCY=SKK&node=2018794&FREQ=D>.
- European Commission 2007. *Employment in Europe 2007*. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.
- European Commission 2008. *Employment in Europe 2008*. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.
- Eurostat 2008a. *Europe in figures. Eurostat yearbook 2008*. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.
- Eurostat 2008b. *Euro area unemployment up to 7,7 %*. *Eurostat news release 167/2008*. 2008. november 21.
- Eurostat 2008c. *Structural indicators*. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1133,47800773,1133_47803568&_dad=portal&_schema=PORTAL.
- Hanzelová, Eneke – Kešelová, Daniela – Kostolná, Zuzana 2008. č. 2. *Aktuálne otázky migrácie do zahraničia v optike výskumu*. Bratislava, Inštitút pre výskum práce a rodiny, 39–78. p.
- Home Office UK Border Agency 2008. *Accession Monitoring Report. A8 Countries May 2004 – September 2008*. http://www.ukba.homeoffice.gov.uk/sitecontent/documents/aboutus/reports/accession_monitoring_report/.
- Horváth, Zoltán 2005. *Handbook on the European Union*. Budapest, HVG-ORAC.
- Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales – Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración 2008. *Extranjeros con certificado de registro o tarjeta de residencia en vigor a 31 de diciembre de 2007*. http://extranjeros.mtas.es/es/general/Informe_Diciembre_2007.pdf.
- Office for National Statistics 2008. *Economic & Labour Market Review*. Vol 2, No 7, July 2008. Houndmills, Palgrave Macmillan.
- Pollard, Naomi – Latorre, Maria – Sriskandarajah, Dhananjayan 2008. *Floodgates or turnstiles? Post-EU enlargement migration flows to (and from) the UK*. London, Institute for Public Policy Research.
- Statistisches Bundesamt 2008a. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit. Ausländische Bevölkerung Ergebnisse des Ausländerzentralregisters*. Wiesbaden.
- Statistisches Bundesamt 2008b. *Statistisches Jahrbuch 2008 Für die Bundesrepublik Deutschland*. <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/>

- Internet/EN/Content/Publikationen/Crosssection/StatistischesJahrbuch/JahrbuchDownloads,templateId=renderPrint.psml.
- Statistik Austria – Bundesanstalt Statistik Österreich 2008. *Arbeitskräfteerhebung 2007 – Ergebnisse des Mikrozensus*. http://www.statistik.at/web_en/publications_services/Publicationsdetails/3/index.html?id=3&listid=3&detail=485&lang=EN.
- ŠÚSR 2004–2008. *Výsledky výberového zisťovania pracovných síl za: 4. štvrťrok 2003 – 2. štvrťrok 2008*. Bratislava, Štatistický úrad Slovenskej republiky.
- ŠÚSR 2008. *Vývoj zamestnanosti a nezamestnanosti v 3. štvrťroku 2008*. Bratislava, Štatistický úrad Slovenskej republiky.
- Szarka László 1999. *Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867–1918*. Pozsony, Kalligram–Magyar Köztársaság Kulturális Intézete.
- Zoznam.sk 2008a. *O peniazoch: Britská libra (MEGBP), historický graf s kurzami*. <http://openiazoch.zoznam.sk/produkty/me/detail.asp?TID=MEGBP&gperiod=8>.
- Zoznam.sk 2008b. *O peniazoch: Maďarský forint (MEHUF), historický graf s kurzami*. <http://openiazoch.zoznam.sk/produkty/me/detail.asp?TID=MEHUF&gperiod=8>.

ZSOLT GÁL

LABOUR MIGRATION FROM SLOVAKIA AFTER THE 2004 ENLARGEMENT OF THE EU

The mobility of Slovak citizens proved to be relatively high after the 2004 enlargement of the European Union. The intensity of migration flows towards other member states has been between the highest among new EU-members, together with Lithuania, Latvia and Poland. The labour out-migration reached its top during the second half of 2007, when approximately 250 thousand Slovak citizens were working abroad. It was around 10 % of total employment and 4,6 % of whole population. Between 2003 and 2007 the number of people working abroad according to the Slovak labour force survey rose by one hundred thousand. This rise accounted nearly half of the total employment growth. With these levels and importance of labour mobility Slovakia was well ahead of Hungary and Czech Republic but much behind the countries that joined the EU in 2007. The post-accession migration flow could be characterized as a temporary labour migration of mostly young (two thirds of migrants were under the age of 35) people without dependants motivated mostly by higher salaries and living standards in the receiving countries. The workers from less developed (eastern and central) regions of Slovakia with lower GDP per capita and higher unemployment were overrepresented, while more developed western regions had substantially lower share of migrants. The outflow from the most developed region (the county with the capital, Bratislava) remained marginal. Nearly two third of Slovak citizens working abroad were employed in three neighbouring countries: Czech Republic (40 % share), Hungary and Austria, but the highest rise in outflow after the 2004 EU accession was due to migration to the United Kingdom and Ireland. The number of citizens working in the UK as a percentage of home country population reached the third highest level among new EU members after Lithuania and Latvia.

From the beginning of 2008 the number of people working abroad is declining – both domestic and foreign statistic sources confirm this development. There are various factors behind this change: notably the combination of strong economic convergence of Slovakia (in terms of GDP per capita, price levels and incomes) and the strong appreciation of the Slovak koruna against most currencies used in destination counties (British pound, euro, Hungarian

forint). The fact that the migrants intended to stay only temporary as well as the deteriorating economic situation in many host countries also plays a significant role. The absolute size of the younger population in Slovakia is also shrinking because of the declining fertility since the early 1980's, this limits the number of potential migrants. Considering the perspective of deepening recession and rising unemployment in many receiving countries probably the return migration process will strengthen from the end of 2008.